

Westholm Erik & Cecilia Waldenström

Kunskap om landsbygden

Dags för en ny agenda!

Cecilia Waldenström och Erik Westholm

Kunskap om landsbygden – dags för en ny agenda!

Summary

The working paper presents a new research agenda for Swedish rural research. Starting from a theoretical discussion on rurality as a research field and the motives for a specific rural research, we move to issues of definition and research perspectives. In the end, the specific rural environment has two basic features. *Sparse structures* affecting all aspects of human activity including social relations, demography, economy etc. and *the rural physical environment* which is different from the urban.

The paper suggests six research fields altogether creating the core of Swedish rural research: natural resources in production and governance, demographic challenges, the rural economy, local development, rural policies and finally "the new rurality". This last field is an attempt to look forward and address issues following on today's major trends. The new rurality also point at a the paradigmatic shift for rural areas in Sweden that may follow from climate change and increasing energy and food prices as well as an increase in the demand for forest products.

Sammanfattning

Den här artikeln diskuterar forskningsbehov i svensk landsbygdsforskning. Den börjar med en kunskapsteoretisk diskussion om landsbygden som forskningsfält och motiven för att utveckla detta som ett specifikt forskningsfält. Det är främst två förhållanden som pekas ut; *glesheten* och den *fysiska* miljön. Glesheten är viktig därför att större avstånd och sämre tillgänglighet påverkar i princip all mänsklig aktivitet; sociala relationer, näringsliv, demografi osv.

Artikeln föreslår en indelning av svensk landsbygdsforskning i sex olika huvudområden: naturresurser i produktion och förvaltning, demografiska utmaningar, landsbygdens ekonomi, lokal utveckling, politik för landsbygd och slutligen den nya ruraliteten.

I det sista avsnittet försöker vi blicka framåt. Vi betonar hur landsbygdens villkor gradvis förändras och försöker att fokusera de kunskapsbehov som följer av dagens trender. Den nya ruraliteten rymmer också förändringar som vi känner på avstånd men som ännu inte trängt in i vårt medvetande. Klimatförändring och höjda energipriser reser frågor om hur vi ska bo och organisera vårt arbetsliv i ett samhälle med minimalt transportarbete och pekar mot en uppvärdering av naturresurserna; jord, skog och vatten.

Under den senaste tioårsperioden har det gjorts flera försök att stärka den svenska landsbygdsforskningen. Det har skett bl a genom state-of-the-art-konferenser och

genomförandet av forskningsöversikter (t ex Ceccato, Persson & Westholm 2000, KSLA 2003). Kungliga Skogs- och Lantbruksakademien (KSLA), liksom Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har varit pådrivande och därutöver har en mängd olika institut och högskoleinstitutioner engagerats under en kortare tid eller inom någon del av landsbygdsforskningen. Det faktum att så många olika institutioner har varit aktiva visar att landsbygdens förhållanden och utveckling är ett tvärvetenskapligt forskningsområde med tyngdpunkten i samhällsvetenskaperna, men med tydliga förgreningar till både humaniora och naturvetenskap.

Om det finns någon gemensam nämnare för dessa forskningssynteser och konferenser så är det att landsbygdsforskningen upplevs som en tunn och splittrad genre, ett forskningsfält som inte riktigt funnit sina former. Det saknas en nödvändig kontinuitet för att bygga upp ett internationellt starkt forskningsfält. I det följande presenterar vi en översikt över forskningsområden för en framtida svensk landsbygdsforskning. Texten finns i stora delar också publicerad som *SOU 2006:104 En strategi för svensk landsbygdsforskning*. Avsikten har varit att skapa en plattform för en mer långsiktig kapacitetsuppbyggnad av forskning om landsbygdens sociala, ekonomiska och ekologiska förhållanden. Målet måste vara att svenska forskare ska ta en mer aktiv plats i detta internationellt sett viktiga forskningsfält med ett större deltagande i konferenser, forskningsprojekt och tidskriftspublicering. Det är en utveckling som ligger väl i linje med den svenska forskningspolitiken, t ex formulerad i "*Forskning för ett bättre liv*" (Prop. 2004/05:80). Samtidigt är det viktigt att svensk landsbygdsforskning kan producera en kunskapsgrund för beslutsfattare och andra aktörer i Sverige

Landsbygden som vetenskapligt fält.

Vad finns det då för skäl att se landsbygdens förhållanden som ett särskilt kunskapsområde? Är det inte ett sätt att upprätthålla en föråldrad dikotom indelning mellan stad och land? Det finns goda belägg för att landsbygd och stad blir alltmer lika i social och ekonomisk bemärkelse. Det varjedagliga utbyte som sker genom media, migration och daglig rörlighet väver samman land och stad. Fler och fler människor kommer att dela sin tid mellan urbana och rurala miljöer. Förändringar av arbetsmarknader, människors rörlighet, dubbelt boende, kulturella influenser, service, könsroller, hälsofrågor, utbildnings- och FoU-systemet osv är inte landsbygdsspecifika processer utan bör studeras i sitt generella sammanhang inom de samhällsvetenskapliga disciplinerna. Men om landsbygden på viktiga punkter är en annorlunda miljö så är det rimligt att särskilja den och undersöka det specifika utfallet också av generella processer. Landsbygdsforskningen är i så fall analog med urbanforskningens bidrag till att förstå stadsregionerna.

Vi menar att det finns en sådan *landsbygdens särskildhet*, några förhållanden som gör det meningsfullt att behandla landsbygden som en specifik kategori i forskning och i politik och planering. Det ena är den fysiska miljön som är präglad av det brukade landskapet, den infrastruktur och de institutioner och sociala relationer som hänger samman med sättet att använda detta landskap. Det andra är glesheten som ger speciella förutsättningar åt nästan all mänsklig aktivitet. Glesheten är här ett relativt begrepp som också kan

innefatta tätorter. Det är en syn på landsbygden som ansluter till den som presenterades i SOU 2003:29 (Westholm & Amcoff 2003)

Låt oss börja med *det fysiska landskapet*, dvs det brukade landskapet/den byggda miljön/naturresurserna. Det vi kallar landsbygd är resultatet av hur mänsklig aktivitet organiseras i detta landskap. De areella näringarna är näringsfång och har samtidigt ett uppdrag att långsiktigt förvalta naturresurser. Produktionen av föda och fibrer sker i en miljö som också är livsmiljön för ca två miljoner svenskar. Globala och långsiktiga miljövärden måste hanteras och krav på resurshushållning länkas samman med lokala och kortsiktiga behov. Under många decennier har försörjningen i de traditionella areella näringarna minskat. Men naturresurserna i vid bemärkelse är även fortsättningsvis grunden för all social och ekonomisk aktivitet.

Den andra komponenten i landsbygdens särskildhet är de *glesa strukturerna*. I ett internationellt perspektiv omfattar landsbyden ofta delar av ortsystemet och så bör vi också kunna uppfatta det i Sverige. Glesheten är alltså inget absolut begrepp. Glesheten är viktig därför att större avstånd och sämre tillgänglighet påverkar i princip all mänsklig aktivitet; sociala relationer, näringsliv, demografi osv. I grunden handlar det om att det lokala befolkningsunderlaget för olika aktiviteter är litet och att kostnader för att organisera olika funktioner i samhället är större i en gles miljö. Gles befolkning, och utspridda produktionsresurser ger svårigheter att upprätthålla kommersiell och offentlig service. Glesheten ger också generellt sätt sämre tillgång till infrastruktur på grund av höga fasta investeringskostnader som ska delas på få hushåll. Gleshet kan emellertid också vara en tillgång; t ex inom upplevelseindustrin eller vid lokalisering av rymdforskning och biltestning. Den digitala teknikens genomslag kan komma att förändra gleshetens problem på ett grundläggande sätt. Vissa tillgänglighetsproblem kan komma att försvinna eller övergå i en annan dimension när alltför många mänskliga interaktioner kan ske mer oberoende av geografiska avstånd. Vi kanske kan tala om ”frikoppling” av de traditionella lokaliseringsfaktorerna.

Behovet av att identifiera och särskilt stödja landsbygdsforskning har också att göra med att landsbygdens sociala och ekonomiska strukturer ofta uppfattas som problem i samhällsbyggandet. Den fortgående urbaniseringen för med sig en gradvis förstärkning av urbana perspektiv. Kunskapen om människans livsvillkor i urbana miljöer tenderar att bli normerande medan landsbygden blir en slags restprodukt vars möjligheter och långsiktiga resurser inte tas tillvara. Det finns starka motiv för att i stället se landsbygden som en *livsavgörande miljö* i många bemärkelser. Behovet av en produktiv och uthållig landsbygd kommer sannolikt att växa – men i ett ovisst tidsperspektiv.

Ytterligare en aspekt på landsbygden som forskningsfält är dess internationella ställning. I de flesta EU-länder är detta ett betydande forskningsområde och det finns särskilda delprogram för landsbygdsforskning inom EU:s ramprogram osv. Sverige har ett påtagligt lågt deltagande i dessa sammanhang och därför också få forskare som publicerar sig internationellt inom fältet. Det kan ha flera orsaker. Delvis är det en återspeglning av att landsbygd och landsbygdspolitik har en större tyngd i många andra länder. Mycket pekar på att landsbygdspolitik kommer att vara ett viktigt politikområde inom EU

åtminstone under de kommande tio-femton åren. Den svenska delen av EU:s landsbygdsprogram, det så kallade LBU-programmet är 4,8 miljarder kr/år för perioden 2007-2013. Därför finns det skäl att tro på en fortsatt god kunskapsutveckling när det gäller landsbygdens sociala, ekonomiska och ekologiska förändring i Europa. I den bör Sverige delta av flera skäl. Utan sådan kunskapsutveckling kan Sverige inte bidra till EU-politikens utformning och anpassning till förhållandena på de svenska landsbygderna. Forskning om landsbygdens villkor bidrar dessutom till den generella förståelsen av samhället.

Avslutningsvis, när det gäller motiven för landsbygdsforskningen, så är landsbygden en levande kategori i många människors medvetande. Den återskapas som en del av vår identitet oberoende av om forskningen bidrar till den eller inte. Det är också ett skäl för forskare att ägna sig åt den.

Vår slutsats är att det finns motiv för att stärka svensk landsbygdsforskning. I ett sådant arbete är det viktigt att landsbygden hanteras som en del av den samhällsvetenskapliga teoriutvecklingen, dvs att den kan leva inom universitet, högskolor och forskningsinstitut. Ett problem är att den i dessa miljöer ofta fallit bort och att de som sysslar specifikt med landsbygden har levt som isolerade öar inom sina ämnen. En landsbygdsforskningsstrategi måste alltså kunna hantera både närheten till disciplinerna och skapa relationer över disciplingränserna mellan dem som sysslar med landsbygdens specifika förhållanden. Detta behöver vi förhålla oss till när vi senare kommer till förslag om hur landsbygdsforskningen bäst kan främjas.

Självva begreppet landsbygd är en grov sammanklumpning av en stor variation av miljöer och aktiviteter. Landsbygdsforskningen måste kunna hantera den rikedom och diversitet som ligger i begreppet och i Sverige finns det heller ingen enhetlig operativ definition av begreppet landsbygd. Landsbygden är ju en empirisk kategori där generella sociala, ekonomiska och ekologiska processer får sitt specifika utfall. I forskningen definierar man landsbygd på det sätt som bäst lämpar sig för den aktuella forskningsfrågan. Ibland är det viktigt att inkludera tätorter upp till någon viss storlek, ibland är man intresserad av att kunna skilja ut den verkligt perifera glesbygden. Modern statistik som är baserad på individer och hushåll ger möjligheter att variera avgränsningar och kriterier. Geografiska informationssystem (GIS) ger möjligheter till ett mer flexibelt förhållande till det rumsliga. Både i verkliga livet och inom forskningen går utvecklingen mot en mer flexibel uppfattning om rummet och i forskningen behöver vi kunna variera skala och perspektiv. En gemensam definition av begreppet landsbygd skulle snarare begränsa synfältet (SOU 2003:29).

Landbygdsforskningen idag

Ett sätt att dela in landsbygdsforskningen är utifrån olika kunskapsintressen (Westholm 2003). Grovt sett kan vi säga att det finns en forskningsinriktning som syftar till att förstå och beskriva förändring på landsbygden som en del av en generell kunskapsbildning inom samhällsvetenskaperna. En annan inriktning är forskning som arbetar mer handlingsinriktat och intervenserande och med större krav på relevans visavi näringarnas aktörer och myndigheter. Ofta har den syftet att direkt förbättra förhållandena på

landsbygden eller effektiviteten i olika insatser osv. Ytterligare en metodmässig indelningsgrund är studiernas tidsperspektiv, det vill säga i vilken mån de är longitudinella, bygger på tidsserier och historiska analyser, på analyser och resonemang om framtidsutsikter eller på kortare tidsperspektiv. Dessa olika ansatser kan finnas inom en och samma ämnessfär och det finns forskare som kopplar ihop de olika ansatserna (t ex Myrdal 2001)

Den forskning som syftar till att förstå landsbygdens förhållanden snarare än att skapa dem har främst utvecklats som ett empiriskt fält inom samhällsvetenskaperna. Dessa studier färgas av teorier och metoder inom respektive ämnen. En del av denna forskning undersöker verkligt lokala förhållanden och har individ/hushåll, by eller bygd som sitt forskningsobjekt. Här finns en mängd studier av antropologer, etnologer, geografer, historiker osv. En annan gren av denna forskning är mer makroinriktad, kvantitativ och ibland modellbyggande. Kommuner, arbetsmarknader, regioner är några begrepp som knyter den till en högre geografisk skalnivå. Här blir gränsen otydlig mellan landsbygdsforskningen och dess kusin regionforskningen och här finns det bryggor också till urbanforskning.

Mycket av denna forskning faller inom vad som ofta kallas ”nyfikenhetsforskning” dvs den växer fram som en följd av strävan efter djupare förståelse snarare än direkta behov hos landsbygdens aktörer. Det är i första hand inom denna sfär som det kan utvecklas en kritisk samhällsforskning. Det hindrar inte att också denna forskning har samhällsrelevans och upplevs som nyttig av praktiker.

Den mer handlingsinriktade ansatsen kan spåras tillbaka till kunskapsbehovet inom primärnäringsarna där forskning och utbildning har sitt uppenbara syfte att hjälpa näringarna att utvecklas. Den handlingsinriktade forskningen har ofta nära relationer till näringarnas institutioner och till andra samhällsaktörer med engagemang för landsbygdens frågor och välfärd. Inom samhällsvetenskaperna har denna forskning metodmässigt ofta varit participatorisk, inriktad på fallstudier och mer eller mindre intervenerande. Under senare år har den handlingsinriktade forskningen fått en bredare och tydligare plattform genom att statliga verk tillgodoser sitt kunskapsbehov genom att beställa forskning och därvid ställa stora krav på relevans. På så vis har den kommit att omfatta naturresurs- och ekosystemfrågor liksom forskning om t ex friluftsliv eller entreprenörskap.

En del av den mer nyttoinriktade landsbygdsforskningen utförs i utvärderingar av landsbygdspolitiska insatser. Forskningsinstitut och verk, som t ex GBV, IPTS, NUTEK och SLI, bygger oftast på kvantitativa, statistiska metoder och ekonomiska analyser. Andra utvärderingar tenderar att kombinera fallstudier med målstyrda utvärderingsansatser av utfallet i termer av givna indikatorer, vilket gör att generaliserbarheten och bidraget till forskningen blir begränsade.

Centrala frågor – en tematisk indelning

I det följande avsnittet betraktar vi landsbygdsforskningen med en tematisk indelning. Vi har försökt att identifiera landsbygdens ”stora” frågor, alltså sådana som är av vital

betydelse för landsbygdens sociala, ekonomiska och ekologiska utveckling. Till varje sådant område har vi kopplat diskussionen om forskningsbehov. De olika temana ska inte uppfattas vart och ett för sig; de hänger intimt samman och kan ses som olika sätt att se på samma verklighet. Skrivningen är gjord som ett försök att spänna upp forskningsfältet utan att gå närmare in på enskilda projekt/miljöer/personer osv. Det har också varit en ambition att inte etikettera, att över huvud taget inte nämna enskildheter. Det finns förstås en svårighet i detta; det är inte en forskningsöversikt och det är inte ett forskningsprogram. Vårt syfte är att formulera området tillräckligt bra för att kunna motivera en satsning på landsbygdsforskning och kunna föreslå strategiska grepp.

1. Den fysiska miljön: naturresurser och landskap i produktion och förvaltning

Ett av landsbygdens särdrag är den fysiska miljön präglad av det brukade landskapet med dess naturresurser, institutioner och sociala relationer. Naturresurserna i vid bemärkelse är ju landsbygdens oflyttbara produktionsfaktor som ger möjligheter som sträcker sig hela vägen från möjligheterna i den biologiska mångfalden, trävaru-, livsmedels- och fiberproduktion med alla dess möjligheter till vidareförädling, och vidare till naturmiljöns värden för boende, turism, fritid osv.

Dagens naturresursanvändandet vilar i hög grad på företaget med anknytning till jordbruk, skog, fiske, trädgårdsodling och rennäring utgör den grund som vilar på idag. Den grunden är historiskt sedimenterad, både i sin fysiska form och genom att den format de institutionella ramvillkoren; normer, traditioner, organisationsformer, aktiviteter osv. Hur dessa näringar utvecklas får konsekvenser för både det lokala näringslivet och det lokala samhällslivet i vidare bemärkelse. Det får också följder för landskapet, för platsers attraktivitet och för brukandet av naturresurserna för andra ändamål. Lantbrukets multifunktionalitet hänger samman med de areella näringarnas förmåga att långsiktigt bruka och förvalta naturresurserna (Falconer 2000, Myrdal 2001, Wiggering & Helming 2003).

Internationellt sett är forskning om jordbrukssektorns och livsmedelsproduktionens utveckling livaktig. Ett forskningsområde som är svagt utvecklat i Sverige handlar om det agro-industriella komplexet och skogs- och livsmedelsindustrins relationer med landsbygden; krav på produktionsformer, tillgång och varor, på förhållanden i medelsindustrin och i jordbruket, ibland ända till landskapets utformning (Goodman & Watts 1997, Deutsch 2004, Wilkinson 2006). Andra forskningsområden gäller konsument- och producentrelationer och nya former av relationer mellan producenter och konsumenter, hur regionala och lokala identiteter alltmer lyfts fram som varumärken och certifieringssystem (Guthman 2002, Lockie 2002, Goodman 2003). Detta studeras mot bakgrund av ekonomiska och politiska förhållanden och värdemässiga och etiska förhållningssätt (Velde et al 2002). Sådan forskning saknas i stort sett i Sverige, men skulle bidra till förståelsen av de samhälleliga och globala sammanhang näringarna ingår i. Det kan också tydliggöra näringarnas lokala och regionala betydelse och därmed öka intresset för dem hos aktörer på kommunal och regional nivå.

Nya aktörer driver naturresursrelaterade verksamheter utifrån andra utgångspunkter än tidigare, t ex golfbanor, skidbackar, turism. Detta kan tidvis leda till konflikter mellan

olika intressen och till svårigheter i relation till regelverk och institutionella indelningar (Hallgren 2003). Anspråk och motsättningar kan öka när befolkningen ökar och fritidslivet intensifieras och nya sätt att förhålla sig till markerna utvecklas. Men motsättningar kan också öka i glesbygder där de lokala resurserna blir än viktigare för försörjningen. Försök med nya förvaltningsformer är ett sätt att hantera frågor om långsiktig uthållighet som förutsätter ny samverkan mellan lokala aktörer och mellan aktörer på olika samhällsliga nivåer (Ostrom 1990, Costanza et al 2001, Sandström & Tivell 2004). Liksom andra "governance-baserade" initiativ aktualiserar de frågor om legitimitet och styrning, om nya yrkesroller och om enskilt och gemensamt lärande. De aktualiserar också frågan om samband mellan lokal förvaltning och lokal utveckling.

Nya verksamheter kan innebära olika möjligheter för män och kvinnor som både kan befästa och modifiera 'genuskontrakt' och generationsväxlingsmönster (Flygare 1999, Forsberg & Gunnerud Berg 2003, Little & Morris. 2004, Bock & Shortall 2006),. Forskning som beskriver och tolkar förändringarna inom näringarna behövs liksom forskning som utvecklar och utvärderar metoder och medel att stödja landsbygders utveckling och hantera motsättningar. Det finns gott om utländsk forskning att anknyta till. Landskapsanalys är ett sätt att närma sig dessa frågor. Inader i synen på landskap och dess användning har tagits upp i olika studier och användningen av GIS och GPS i landskapsanalys är ett växande forskningsområde. Konkreta förlopp i landskapet knyts samman med orsaker i form av individers beslut, politik, regelverk, marknader, förvaltningsmodeller.

Om vi lyfter blicken bortom Sverige och Europa och in i framtiden så anar vi att en helt ny dagordning kommer att prägla svensk landsbygd. Den globala folkökningen och tillväxten i folkrika stater pekar mot ett snabbt ökande tryck på naturresurserna också i Sverige. Det är sannolikt att den nuvarande efterfrågeboomen på gas, olja och mineraler följs av en liknande utveckling för bioråvaror. I ljuset av en sådan utveckling kommer alla slags relationer att utsättas för omprövning. Vad är det för en institutionell omvandling som kan väntas? Sker det en undanträngning eller en utveckling av de traditionella verksamheterna på landsbygderna? Vem kommer att äga, vem bestämmer, vem får jobb?

Miljöfrågan är av samma dimension. Otoliga studier världen över visar att mänsklig påverkan hotar många ekosystem. I Sverige visar utvärderingen av miljömålsarbetet att fem av miljömålen inte kan nås utan nya styrmedel. På vilken nivå ska dessa utformas? Kommer ökade energipriser, viljan att minska koldioxidutsläppen och klimatförändringar att ge nya förutsättningar? Vilka intressen kommer att uppstå kring marken om biobränslen på sikt ska ersätta delar av dagens oljeberoende och om potentialen för livsmedelsproduktion minskar globalt sett?

Flera av de nationella miljömålen gäller specifikt landsbygden. Sambanden mellan ekosystem- och miljöfrågor å ena sidan och frågor om produktion, företagande och landsbygders utveckling å den andra, är minst sagt komplexa (Olsson & Folke 2001, Gravsholt Busck 2002, Siebert et al 2002, Toogood & Knierim 2006). Olika vetenskapliga perspektiv och förklaringsmodeller möts vilket både leder till

tvärvetenskapliga ansatser och till motsättningar i tolkningar av hållbarhetens olika dimensioner. En utveckling mot att samhällsvetenskapliga och naturvetenskapliga frågeställningar förs samman i landsbygdsforskning kan i sig ses som ett framsteg.

2. Demografiska utmaningar

En demografisk utgångspunkt i landsbygdsforskningen är motiverad eftersom befolkningens storlek och ålder har starka samband med en mängd sociala och ekonomiska förhållanden (Lindh & Malmberg 2000). Demografien är viktig också för att det är en någorlunda stabil variabel. Även om flyttningarna till och från en enskild plats kan förändras kraftigt så är de demografiska grundmönstren mer förutsägbara än de flesta andra variabler.

Befolkningsutvecklingen är en av den svenska landsbygdens stora framtidsfrågor. Efter årtionden av utflyttning av unga går många landsbygdsområden in i en fas av ”avancerat åldrande”. Den del av befolkningen som är i arbetsför ålder minskar samtidigt som det föds relativt få barn därför att det finns få kvinnor i fertil ålder. Dessa obalanser är nu så kraftiga att inte ens stora förändringar av flyttmönstren skulle räcka för att vända utvecklingen (Amcoff & Westholm 2006). Det här är en utveckling som inte gäller alla landsbygder. I ganska stora områden, främst runt storstäderna och utmed kusterna sker en inflyttning på landsbygden av unga människor som bär med sig en förnyelse av näringslivet och ett förbättrat underlag för service.

Många av de landsbygder som har en minskande/åldrande befolkning kommer att gå igenom en tillbakagående ekonomisk svårighet. Den tillgängliga arbetskraften minskar samtidigt som behovet av personal inom vård och omsorg ökar. Risken är att man får ensidiga arbetsmarknader och samtidigt brist på arbetskraft (Nygren & Persson, 2001). En ren framskrivning av dagens flyttmönster och födelse- och dödstal visar att det blir fråga om ganska stora omställningar, inte bara i den avlägsna periferin.

Den kris i befolkningsfrågan som stora delar av landet står inför kommer att mötas av politiska beslut på skilda nivåer, av anpassningar som görs av hushåll och medborgare, av beslut på tjänste- och varumarknader osv. Man kan tänka sig att krisen för med sig nya flyttmönster, nya former av arbetspendling osv. I stort saknas underlag för att uttala sig om hur företag, offentliga organisationer, hushåll och individer kommer att svara på dessa förändringar. De forskningsfrågor som växer fram handlar alltså inte bara om den fortsatta befolkningsutvecklingen utan också om vilka effekterna blir på skilda nivåer i samhället. Åldersstrukturen förändrar ju förutsättningarna för lokalt företagande, för värderingen av olika boendemiljöer, för utbudet av kommersiell och offentlig service osv. Särskilt i perifera landsbygdsområden innebär detta att behovet av institutionella förändringar ökar som t.ex. nya former för privat/offentligt/ideellt samarbete och nya lösningar för tillgänglighet till service.

En följd av den skisserade utvecklingen är att det kan behövas större överföringar mellan olika geografiska områden i landet om levnadsvillkoren ska vara lika. Ett internationellt forskningsutbyte när det gäller tillbakagående ekonomier skulle kunna ge stor utdelning.

En fråga som rör demografin är fritidsboendets betydelse. Trots att det är omfattande så syns det inte i befolkningsstatistik och därför hanteras det inte i politik och planering och sällan forskningsmässigt (Hall & Müller 2004). De ansatser som har gjorts att mäta detta visar att fritidsboendet ger landsbygden en betydande folkökning under delar av året. Det påverkar förstås alla slags sociala och ekonomiska relationer. Fler pensionärer och ökad efterfrågan på ostörda miljöer är några förhållanden som kan göra att fritidsboendet på landsbygden ökar.

I de landsbygdsområden där inflyttningen förmår att hålla emot och förnygra befolkningen blir utfallet förstås annorlunda. Där sker en social och kulturell omvandling när traditionella landsbygdsnäringar går tillbaka och landsbygdens boendekvaliteter blir en tillgång i stora sammankopplade arbetsmarknadsregioner (Amcoff 2000). Här finns mycket erfarenheter att hämta från mer tätbefolkade länder där landsbygden har en stark ekonomisk utveckling därför att den befolkas av en växande penningstark medelklass. Vissa landsbygder i Europa tycks få ett direkt ekonomiskt uppsving av en ökande inflyttning av konsumtionsstarka pensionärer som lämnat storstäderna mot arbetslivets slut (Lowe & Speaksman 2006). Där växer det fram ett behov av en utvecklad samhällsplanering som kan hantera konflikter mellan olika intressen.

Sammanfattningsvis utgör befolkningsfrågorna en mäktig kraft vars följder är otillräckligt utforskade. Det finns ett stort kunskapsbehov kring hur flyttmönster för olika grupper i samhället utvecklas; kulturella skillnader, könsrelaterade skillnader, etnicitet osv. Vilken variation i utvecklingen kommer att präglade de svenska landsbygdernas framtider och hur kommer detta att motsvaras av utvecklingen i resten av Europa?

3. Ekonomisk utveckling

Forskning om lokal ekonomi och lokal ekonomisk utveckling utgår idag från en mängd olika perspektiv och ansatser. Inte minst har småföretags- och entreprenörsforskning tagit sig an den lokala /regionala dimensionen i allmänhet och den icke-urbana i synnerhet. Här finns en betydande teoriutveckling, internationella relationer och här finns den publicering som är sparsamt förekommande inom andra fält av den svenska landsbygdsforskningen (t ex Brulin 2002, Johannisson 2003). Den visar ett alternativt spår till det som dominerat inom regionalekonomisk forskning under senare år och som fokuserat på regionförstoring, skalfördelar osv och som därmed marginaliserat landsbygden och dess möjligheter att självständigt utvecklas ekonomiskt. Därmed knyter den an till landsbygdens specifika förutsättningar så som vi definierade dem i inledningen.

Ett annat ekonomiskt forskningsfält som är väl utvecklat och som i hög grad befattar sig med lokala/glesa strukturer är det som undersöker den sociala ekonomin (Westlund. 2001). Sammantaget visar den ekonomiska forskningen att framgångsrika landsbygdsföretag förmår att skapa många relationer i en alltmer nätverksbaserad ekonomi (Ekstedt & Wolwén 2003). Den tekniska utveckling som har skett de senaste tio åren har gett företagen nya möjligheter att kommunicera med marknader och leverantörer

oberoende av avstånd. Inte minst inom turism/upplevelseindustri spelar internet idag en avgörande roll för möjligheten att nå nya kunder.

Globaliseringen innebär påtagliga utmaningar för landsbygdens företag genom konkurrens från låglöneländer, ökad frihandel och alltmer ägande utan lokal förankring (Lindkvist 2001). Men den ger också nya möjligheter för de landsbygdsföretag som kan kombinera lokal förankring med de nya nätverk och flöden som globaliseringen erbjuder (Aarsæther 2004). Här tycks det finnas stora lokala och regionala skillnader. Nyare studier ger exempel på landsbygdsföretag som framgångsrikt bygger vidare på en tidigare naturresursbaserad lokal ekonomi eller på platsen i sig (Aradóttir 2005). Globaliseringen kan skapa nischer som kan bli mycket stora.

Även om det alltså finns en livaktig svensk forskning om social ekonomi, småföretagande, entreprenörskap så är kunskapen om landsbygdernas företag, och arbetsmarknader bristfällig. Den forskning som idag finns om landsbygdsföretag handlar till stor del om företag som har anknytning till naturresurser, till livsmedelsproduktion eller turism. Här finns möjligheter att knyta an till internationell forskning. Ett område gäller de areella näringarnas omvandling. Begreppet "produktion" håller på att omvärderas och bli med stöd i EU:s landsbygdsutvecklingsprogram växer det fram nya former av produktion, t ex av tjänster knutna till landskapet (Myrdal 2001). Sedan många årtionden pågår också en övergång från areella näringar till annan verksamhet i form av deltidsbrukande och diversifiering/bisysslor och kanske mot den "nya", diversifierade landsbygdsekonomi som EU lyft fram under senare år. Det är långsiktiga processer där traditionellt jord/skogsbruk utgör ett stödjobben i en gradvis utveckling av nya verksamheter.

En svårighet för näringslivet på landsbygden är de begränsade valmöjligheterna som är en följd av glesheten. Avstånd och gleshet gör att företag i landsbygdsområden sällan kan dra nytta av storleksfördelar, klusterbildningar eller närhet till differentierade arbetsmarknader. På små arbetsmarknader blir rörligheten/dynamiken låg. Det finns helt enkelt inte så många relationer att välja på och på samma sätt kan det vara med andra utbytesrelationer inom till exempel offentlig sektor och kommersiell service. Empiriskt finns det stort stöd för att det generellt sett är lättare att nå hög produktivitet ju tätare en miljö är. Men många landsbygdsföretag lever i en miljö som tycks kunna kompensera för dessa nackdelar. Sociala relationer, kultur och företagsklimat är exempel på förhållanden som kan variera stort mellan olika bygder och regioner och som har visat sig ha betydelse för företagets livskraft (se t ex Rantakyrö 2000, Maskell 2001). Säsongsarbete inom turism och naturresursbaserade näringar, kombinationer av företagande och anställningar är exempel på hur landsbygdens lokala arbetsmarknader kan innebära både en utsatthet och en robusthet för den enskilde. Det finns också en tradition av mångsidig försörjning på landsbygden, delvis ett historiskt mönster knutet till primärnäringarna. Mer ingående kunskaper om dessa arbetsmarknader saknas dock. Den informella ekonomins betydelse på landsbygden är också otillräckligt belyst.

Det finns stora möjligheter att utveckla dessa forskningsfält. Relationerna mellan ekonomisk tillväxt och lokala sociala relationer, lokal ekonomisk utveckling och ett

hållbart näringsliv är inte givna. Vad karakteriserar ett långsiktigt hållbart näringsliv och entreprenörskap på landsbygden? Hur kan det stödjas? Vilka intressen tillgodoser man och vilka grupper får företräde? Vare sig företagsutveckling eller näringslivsutveckling är t.ex. genusneutrala verksamheter. Kvinnors och mäns företagande, nätverkande och arbetsvillkor skiljer sig åt. Bristande kunskap och bristande medvetenhet innebär att insatser kan förstärka sådana skillnader.

4. Lokal utveckling

Ett av landsbygdsforskningens centrala teman är det lokala samhällets funktion och utveckling. Det är ett tema som uppträder i många former och under skilda beteckningar i olika discipliner: plats, lokalsamhälle, lokal utveckling, landsbygdsutveckling osv. Den gemensamma kärnan i dessa olika sätt att betrakta "det lokala" är att det handlar om relationer mellan människor som på något sätt strävar efter att åstadkomma något (gemensamt) inom ett begränsat territorium. Det är till stor del fråga om det civila samhällets institutioner; normer, organisation, resurser, osv. Allt detta har givetvis starka kopplingar till övriga teman, inte minst som tidigare nämnts till det som handlar om ekonomin (se t ex Forsberg et al 2001).

Frågor om relationer till platser, platspolitik och platsers betydelse tycks växa i ett alltmer mobilt samhälle och i takt med att platsers attraktivitet har blivit uppvärderad som utvecklingsfaktor. På kommunal nivå har blocköverbyggande konstellationer och 'platsideologiska' partier blivit allt vanligare (Herlitz 2000). På lokal nivå har samhällsföreningar och utvecklingsgrupper vuxit fram de senaste decennierna (Herlitz 1997, Berglund, 1998). De demografiska förändringar som vi har pekat på fordrar också en förståelse för vad som händer på den enskilda platsen. Nya lösningar för service som bygger på samverkan mellan kommunen och lokala grupper växer redan fram i glesbygder. Sådana lösningar bygger på ett lokalt engagemang och behöver vara anpassade till den enskilda platsens behov och resurser (Bull 1998). Flera olika institutionella lösningar som är lokalt anpassade kommer att behövas i framtiden.

Idag finns lokala grupper som engagerar sig i frågor om service, säkerhet, näringslivsutveckling och boendefrågor såväl som kulturella aktiviteter (Bull 2000, Forsberg 2001, Waldenström 2004.). Framgångsrika grupper har ofta goda relationer med aktörer utanför bygden och nätverk med stor räckvidd. En del studier av sådana grupper och deras betydelse har gjorts men detta är ett forskningsområde som behöver utvecklas. Frågor om legitimitet, om vilka i det lokala samhället som deltar och vilka som inte deltar i olika grupperingar och vilka intressen lokala grupper företräder är viktiga i en sådan forskning. När ansvar delegeras till lokala och subkommunala nivåer behöver man även hantera maktfrågor och intressekonflikter på dessa nivåer.

Vi har redan pekat på landskapet/naturresurserna som en viktig del av landsbygdsforskningen. En aspekt av detta knyter tydligt an till diskussionen om lokalsamhället. Landskapet är en delvis gemensam resurs; här finns allemansrätt, sedvänjor, servitut osv som kopplar ihop människor i landskapet. Markanvändningen utanför tätorterna bestäms till stor del av informella överenskommelser som görs mellan människor (Reiter 2004). Det finns ofta skilda anspråk på en och samma markbit.

Hur det delvis dolda systemet av relationer ser ut spelar stor roll för hur naturresurserna kan utnyttjas. Politiken utformas idag till stor del som stöd till enskilda företag men samtidigt gäller dessa frågor större system. Vilka möjligheter ser lokala aktörer som företagare, markägare, boende, fritidsboende? Vilka intressekonflikter och konflikter uppstår?

Ett forskningsområde med tonvikt inom sociologin betraktar hur lokalsamhället påverkas av att det genomträngs av impulser från omvärlden (Bauman 2000, Giddens 1994). Möjligheterna att pendla, tillgång till internet och inflyttning av människor från andra länder eller andra delar av Sverige, kan leda till befolkningsökning och nya ekonomiska möjligheter, men också till fragmentering, marginalisering och svagare länkar inom lokalsamhället (Putnam 2000, Kåks & Westholm, 2006). Fler och nya sorters resurser blir tillgängliga för det lokala samhället i den mån lokalbefolkningens personliga och professionella nätverk får en större räckvidd och personer med olika kompetens och kapital flyttar in. Samtidigt får människor sina "livssfärer" mer och mer uppdelade både socialt och rumsligt. Ökande konsumtion av media och mer långväga migration gör att människors liv formas av sådant som inte har direkt lokal anknytning (Appadurai 1996).

Allra mest tydligt är detta kanske i byar och bygder med stark utpendling. Trots att befolkningen kanske till och med ökat är det ofta så att många av invånarna har de mesta av sina relationer förlagda någon annanstans. Detta är långsamma och smygande processer som på ett grundläggande sätt kan förändra själva innebörden av "det lokala" (Blehr 2000). Hur påverkar det landsbygdsekonomin? Vilka konsekvenser får det för sammanhållning och gemensamma normer? Frågor om marginalisering, kriminalitet och politiskt utanförskap är viktiga i den internationella forskningen om landsbygders utveckling. Flera svenska studier av lokalsamhällen på landsbygden ger en bild av hur bygder och småorter förändrats men någon syntetisering av dem finns inte. Ett svenskt deltagande i internationell forskning om hur "det lokala" förändrats när det genomträngs av influenser från andra nivåer framstår som angeläget.

5. Politik för landsbygd

Landsbygden har under lång tid varit föremål för olika politiska strävanden. Staten har under andra halvan av 1900-talet strävat efter att bevara det spridda bosättningsmönstret, att skydda och utveckla alla delar av landet och utvecklat styrmedel för detta i form av kommunal skatteutjämning, regionalpolitiska stöd, stöd till kommersiell service osv. Samtidigt har staten verkat för att främja omställning av olika näringar och strukturer även om det inneburit att landsbygden försvagats. Jordbrukets koncentration och specialisering drevs delvis av behovet att frigöra arbetskraft till de växande industrierna i städerna (Kåks och Westholm, 2006).

Efter EU-inträdet har landsbygdspolitikens olika grenar vävts in i EU:s strukturpolitik. Jordbrukspolitikerna är fortfarande budgetmässigt dominerande med alla dess följder för strukturen på lantbruket, landskapet, försörjningen, den biologiska mångfalden osv. Den utformas till stor del i en internationell politikfär där EU står för regelverken men där det finns en tydligt global agenda både i form av alltmer globala marknader och inslag av mer eller mindre global politik genom WTO. Jordbrukspolitikerna svänger över mot en

landsbygdspolitik något som har bidragit till ett nytt intresse för lokal utveckling (Ray 2000, Brouwer & Straaten 2002, Shucksmith et al 2005). Projektkultur, utvecklingstänkande, partnerskap, gränsöverskridanden, teknisk och institutionell förnyelse är några fenomen som ofta beskrivs som endogena processer trots att det även finns en tydlig politisk/ideologisk formulering och konkreta utvecklingsprogram som iscensatts nationellt eller på EU-nivå (Larsson, 2002).

Den svenska landsbygden står politiskt i en oviss situation. Det har skett en långsam övergång ifrån en dominans av ”Hela-Sverige-Ska Leva – tänkande till att Sverige måste satsa på tillväxt och tillväxtregioner. Politiska satsningar på konkurrenskraft, innovationer osv tar fasta på att stadsregionernas arbetsmarknader är mer dynamiska och skaltänkandet har fått ett brett genomslag (SOU 2000/2001:04, Johansson & Kasperson 2004)). Samtidigt finns landsbygdspolitik till stor del kvar i sina etablerade former, som landsbygdsstöd, stöd till kommersiell service osv. Framför allt så har EU:s landsbygdspolitik, där strukturprogrammen och LBU-programmet, i vilket stödet till lantbrukets omvandling dominerar, utgjort hörnpelare som givit svensk landsbygd miljardsubventioner årligen.

Under senare år har territoriella strategier för landsbygdsutveckling utvecklats, framför allt på initiativ från EU. Den europeiska sammanhållningspolitiken är en bakgrund till detta men också en ny betoning av olika landsbygdsområdets särdrag. Sociala relationer, lokal kultur och företagsklimat kan, som vi redan nämnt, variera stort mellan bygder och regioner. Kultur och normer formas över tid och varje bygd och region har sin historia. I en territoriellt inriktad politik ses den enskilda regionens eller bygdens karaktäristiska tillgångar, dess problem och möjligheter som utgångspunkter och man söker både stödjande generella processer som bidrar till bättre förutsättningar för utveckling och frigöra och utveckla lokala resurser, gärna genom att bygga vidare på det som uppfattas som karaktäristiskt för området. Det innebär att man lägger vikt vid sociala processer och relationer som kan skapa synergier och stärka den ekonomiska tillväxten inom territoriet. Tvärsektoriella partnerskap, nätverk och samverkansprojekt förordas som politiska medel (Moseley 2003) och det finns förhoppningar om att partnerskap och nätverk ska bidra till utveckling, synergier och lärande (Ploeg van der et al 2000, Valve 2003) Territoriella ansatser bygger idealt på att de lokala förutsättningarna kan kopplas upp mot regionala, nationella och globala nivåer. Både sektoriella insatser som ökar regionala obalanser och territoriella insatser hanteras alltså inom ramen för utvecklingspolitiken (Shucksmith et al 2005) Det är viktigt att peka på kommunernas viktiga roll i att förvalta och utveckla lokalsamhället utifrån en territoriell ansats, med lokala resurser och på direktvalda politiska mandat.

En landsbygdsforskning som är inriktad på politik måste kunna ta sig an de stora frågorna om landskapets långsiktiga nyttjande i ett globalt perspektiv. Den måste etablera relationer till forskning om klimatförändringar, om framtidens nyttjande av mat och fibrer, om den internationella maktordningen när det gäller produktionsmetoder och produktionsresurser osv. Det blir en av forskningens viktigaste uppgifter att producera kunskap som kan medverka till att förlänga sikten för beslutsfattare på skilda nivåer.

Samtidigt måste en landsbygdsforskning som är inriktad på politik ta sig an handfasta praktiska frågor i gränslandet till utvärdering. En fristående kritisk granskningsinsats av alla de medel som går till landsbygdens näringar och landsbygdens befolkning måste etableras. Det är viktigt att den är kopplad till den omfattande internationella forskning som finns kring EU-programmen (SOU 2003:29). Vilken effekt får man av de stora satsningar som görs, inte minst inom LBU-programmet? I det kommande programmet kommer lantbrukspolitiken att genom Leader programmet ta ett steg mot en mer territoriellt präglad politik för landsbygdsutveckling. Hur går det till när EU-besluten omvandlas på nationell, regional och lokal nivå till ett faktiskt agerande i landskapet? Vilka intressen är närvarande, vilka är drivkrafterna? Studier av effekterna över tid av politiska initiativ är ovanliga i Sverige liksom mångvetenskapliga studier av politikens effekter. Svenskt deltagande i internationellt jämförande forskning är här av stor vikt.

När det gäller landsbygden är sådan forskning särskilt relevant i ljuset av förhoppningarna på förvaltning som sammanför olika sektorer och samhällsnivåer. Idémässigt finns en utveckling från 1970-talets starka statliga intervention i lokalsamhället till det tidiga 2000-talets försök att återföra beslutskraft till lokalsamhället genom inslag av lokal förvaltning i partnerskap och nätverk. Är detta en statlig reträtt eller mera en ny form av statlig styrning? Vilka beroenden och sårbarheter byggs upp i de tidsbegränsade projekten? I politikstudierna måste det också finnas en tydlig demokratiaspekt. Hur flyttar sig medborgarinflytande mellan olika grupper och politiska nivåer?

6. Den nya ruraliteten

I alla de teman vi beskrivit finns tidsdimensionen närvarande. Frågorna handlar om tillståndet vid en viss tidpunkt, att följa förändringar över en viss tid, att bygga på tidsserier och historiska analyser, eller på analyser och resonemang om framtidsutsikter. Men undertexten i våra teman är att vi hela tiden söker kunskap om hur det kan komma att bli och hur det är möjligt att påverka hur det blir.

Den tematiska översikten tycks föreslå ett perspektivskifte på landsbygden. Ett fruktbart perspektiv tycks vara att se landsbygden som ett komplementärt rum till staden. Då är landsbygden inte i första hand en miljö för dem som bor där utan en miljö som håller ett antal funktioner som behövs i samhället i allmänhet. Relationerna land-stad förändras. Land och stad växer samman på många sätt men det betyder inte att de blir lika utan komplementära på nya sätt. Ur texten växer till slut ”den nya ruraliteten” fram som ett självständigt tema där vi kan samla ihop exempel på landsbygdens framväxande roller i ett nationellt och internationellt perspektiv.

Produktionen i de areella näringarna är den kanske mest uppenbara av dessa med dess traditionella produktion av livsmedel, fibrer, energi, trävaror och papper som idag breddas mot biologisk mångfald, turism, hälsofrågor och landskap. Jord- och skogbruket präglas av en fortsatt snabb rationalisering som minskar antalet aktiva brukare och som kan ge stora förändringar i det fysiska landskapet. Dessa förlopp går mycket ojämnt fram i landets olika delar. I söder har det mer formen av en fortsatt strukturomvandling i samma riktning som de senaste decennierna, längre norrut tenderar de traditionella

näringarna att vika undan eller omvandlas och få nya uppgifter. Det är en formativ förändring som reser frågor om landskapets framtida användning.

Det nya som växer fram bygger på naturresurserna i vidare bemärkelse. Landsbygden som beoendemiljö har uppmärksammats under lång tid och det finns en stadig flyttning till landsbygden. Här finns flera trender; medelklass som flyttar ut ur storstäderna till exklusiva landsbygdsmiljöer inom bilpendlingsavstånd, låginkomsthushåll som söker billigt boende, de nya pensionärerna som använder fritidshuset allt större del av året osv. (Halls och Müller 2004, Stenbacka, 2001, Amcoff, 2000, Garvill/Malmberg/Westin, 2000, m fl). Dessa trender är också internationella och svensk landsbygd efterfrågas alltmer som miljö för rekreation, hälsa, boende, turism osv. Här öppnar sig möjligheter som är specifikt nordiska och där landsbygdens komplementära egenskaper, gles befolkning och den rika tillgängligheten till naturen är själva drivkraften. Tydliga exempel på att detta är något som efterfrågas finns i ökningen av skidturismen och i framväxten av airparks och isturism men också i en mer istadig ökning av holländare och tyskar som bor hela eller delar av året på den svenska landsbygden.

Till den nya ruraliteten hör också nya kommunikationsformer och rörlighetens förändring. På bara en generation har både den faktiska och den virtuella rörligheten förändrats enormt. Datorer, mobiltelefoner och prisras på långväga resor har lyft människor ut ur sina lokala sammanhang och mångfaldigt de långväga relationerna. Det är något som påverkar möjligheten att leva ett delat liv; både på landsbygden och i urbana miljöer. Det omvandlar också relationerna mellan människor i lokalsamhället. Detta är ännu ett ganska utforskat fält där det finns många myter; fortfarande är de varjedagliga kontakterna viktigast och paradoxalt nog tycks många bli mer hemmabundna (Frändberg/Thulin/Vilhelmson, 2005).

IT-utvecklingen kan betyda mycket för landsbygden som komplementärt rum till staden. Å ena sidan innebär den en centralisering, en indragning av sådant som funnits utspritt i samhället. Vi ser det t ex inom olika statliga verksamheter som arbetsförmedling, försäkringskassa, post och polis där små orter förlorar sina kontor. (Brandt och Westholm 2006).

Å andra sidan ökar den digitala tekniken tillgängligheten till information och service på landsbygden i den mån som den byggs ut. En lång period av geografisk koncentration är på väg att kompletteras eller ersättas med en period då utbudet av service, information, tjänster, kultur osv geografiskt sett frikopplas från individens lokalisering. Servicen kan komma att erbjudas till medborgare från vilken punkt i landskapet som helst. Vilka konsekvenser får det på sikt för det lokala samhället?

Den digitala tekniken bidrar också till lärande och kunskapsbildning på landsbygden.. Dagens fjärrundervisning, lärcentra och utlokaliserade högskoleutbildningar är en del av en utveckling som jämnar ut möjligheterna till lärande mellan land och stad. Vissa landsbygder stärks dessutom kompetensmässigt t ex genom inflyttning av nya grupper eller av fritidsboende. På landsbygden uppstår också andra behov av kunskap därför att omgivningen är annorlunda och andra problem ska lösas.

Den nya ruraliteten rymmer också förändringar som vi känner på avstånd men som ännu inte trängt in i vårt medvetande. Klimatförändring och höjda energipriser reser frågor om hur vi ska bo och organisera vårt arbetsliv i ett samhälle med minimalt transportarbete. Detta är närmast en icke-fråga i dag när ökat dagligt resande är ett regionalpolitiskt mål. Det utspridda boendet i ett glest befolkat landskap är inte en trolig framtid på lång sikt och knappast en tillräcklig vision.

Samtidigt väcker detta frågor om landskap och naturresursernas användning. De areella näringarna kan snabbt få nya och idag okända förutsättningar. Den bild som dominerar i media, i det allmänna medvetandet och i politik och planering är att den svenska landsbygden har haft sin stora betydelse och nu kan vänta en gradvis tillbakagång därför att dess resurser inte efterfrågas. Det är ingen särskilt vågad gissning att detta är en parentes i historien och att de biologiska resursernas avgörande betydelse kommer att bli tydligare än någonsin i takt med global befolkningstillväxt och klimatförändring. Glesheten, som i den kortsiktiga ekonomin i huvudsak är ett problem, kan snabbt nog komma att uppfattas som en livsnödvändig tillgång därför att den erbjuder relativt sett stora biologiska resurser. Hur detta till sist påverkar människans faktiska aktiviteter i landskapet vet vi ganska lite om.

Litteratur

- Aarsæther, N (2004) (Ed) Innovations in the Nordic Periphery. Nordregio Report 2004:3.
- Amcoff, J., 2000. Samtida bosättning på svensk landsbygd. Geografiska Regionstudier 41, Kulturgeografiska Institutionen Uppsala Universitet.
- Amcoff, J., Westholm, E., 2006. Understanding Rural Change – Demography as a Key to the Future, Futures, forthcoming
- Appadurai, Arjun, 1996, Modernity at Large. Cultural Dimensions of Globalization. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Aradóttir, E (Ed) (2005) Innovation Systems in the Periphery. Nordic Innovation Centre.
- Bauman, Z. 2000. Globalisering. Studentlitteratur. Lund.
- Berglund, A-K. 1998. Lokala utvecklingsgrupper på landsbygden. Geografiska regionstudier Nr 38. Dept of Social and Economic Geography. Uppsala universitet.
- Blehr, B., 2000. Lokal gemenskap: En specificerande begreppstömning. Laboratorium för folk och kultur. 2/2000.
- Bock, B. and S. Shortall 2006 (eds.), Rural gender relations: issues and case studies, London: CAB International
- Brandt, D., Westholm, E., 2006. Statens Nya Geografi - Ansvarskommitténs Skriftserie. Statens Offentliga Utredningar. Stockholm.
- Brouwer, F and. Straaten v.d J (2002) eds, Nature and agriculture in the European Union: new perspectives on policies that shape the European countryside (Cheltenham, UK and Northampton MA, USA: Edward Elgar)
- Brulin, Göran. 2002. Faktor X - Arbete och kapital i en lokal värld. Stockholm: Atlas
- Bull, M., 1998. Byapolitiska profiler och demokratisk förnyelse. Glesbygdverket. Östersund.
- Bull, M., 2000. Lokalt utvecklingsarbete och småskaliga entreprenörer – en strategisk allians I framtidsorienterade förändringsprocesser. Rapport 4 från Regionalpolitiska utredningen.
- Ceccato, V, Persson, LO & Westholm, E (2000) Forskning om och för landsbygds- och glesbygdsutveckling, KSLA:s tidskrift 11/2000.

- Costanza R, Low B, Ostrom E & Wilson J. (Eds) (2001) *Institutions, Ecosystems, and Sustainability*. Boca Raton: Lewis Publishers.
- Deutsch, L., 2004. *Global trade, food production and ecosystem support: Making the interactions visible*. PhD Thesis, Stockholm University, Dept. Of Systems Ecology
- Ekstedt, Eskil och Wolwén, Lars-Erik (red). 2003. *Relationsbyggande för ekonomisk utveckling. Från idéer om ekonomisk utveckling till lokalt utvecklingsarbete i Norrlands inland*. *Arbetsliv i omvandling* 2003:15. Arbetslivsinstitutet, ITPS, Mitthögskolan.
- Falconer, K. (2000) Farm-level constraints on agri-environmental scheme participation: a transactional perspective. *Journal of Rural Studies* 16 (3) pp. 379–394
- Flygare I. 1999. *Generation och kontinuitet. Familjejordbruket i två svenska slättbygder under 1900-talet*. Uppsala universitet, Institutionen för landskapsplanering, *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae, Agraria* 153.
- Forsberg, A mfl (2001) *Socialt kapital och lokal utveckling*. Arbetslivsrapporter nr 15. Arbetslivsinstitutet.
- Forsberg, Gunnel & Nina Gunnerud Berg (2003) *Rural geography and feminist geography*. IN: Öhman, Jan & Kirsten Simonsen [red] *Voices from the North. New Trends in Nordic Human Geography*. Ashgate. Aldershot.
- Frändberg, L., Eva Thulin, E., Vilhelmson., B 2005. *Rörlighetens omvandling: om resor och virtuell kommunikation – mönster, drivkrafter, gränser*. Lund: Studentlitteratur.
- Garvill, J., Malmberg, G., Westin, K., 2000. *Värdet av att flytta eller stanna. Om flyttningsbeslut, platsanknytning och livsvärden*. Rapport från regionalpolitiska utredningen SOU 2000:36.
- Giddens, Anthony, 1994, "Living in Post Traditional Society". I: Ulrich Beck, Anthony Giddens & Scott Lash (red), *Reflexive Modernization. Politics, Tradition and Aesthetic in the Modern Social Order*. Oxford.
- Goodman D and Watts M 1997 ed. *Globalising food : agrarian questions and global restructuring* (London: Routledge)
- Goodman, D. (2003) *The quality 'turn' and alternative food practices : reflections and agenda*. *Journal of Rural Sociology* 19 pp. 1–7
- Gravsholt Busck, A. (2002) *Farmers' landscape decisions: relationships between farmers' values and landscape practices*. *Sociologia Ruralis* 42 (3) pp. 233–249
- Guthman, J. (2002) *Commodified meanings, meaningful commodities : re-thinking production-consumption links through the organic system of provision*. *Sociologia Ruralis* 42 (4) pp. 295–311
- Hall, C. M., and Müller, D. K., 2004. eds. *Tourism, mobility, and second homes. Between elite landscape and common ground*. Clevedon, UK ; Buffalo : Channel View Publications, 2004.
- Hallgren, Lars (2003) *I djupet av ett vattendrag. Om konflikt och samverkan vid naturresurshantering*. Sveriges lantbruksuniversitet, Institutionen för landskapsplanering, Ultuna. *Acta Universitatis Agriculturae Sueciae. Agraria* 379.
- Herlitz, Ulla. (2000) *Platsideologi. Bygderörelsen och demokratiska perspektiv i det postindustriella samhället*. SIR-rapport nr 119.
- Herlitz, U., 1997. *Bygderörelsen i Sverige*. Working Paper 50. Institutet för Regional Forskning. Östersund.
- Johannisson, B 2003 *The Sparse Nordic Settlements in the Global Economy: Challenges for a New Generation of Entrepreneurs*. I: *De glesa strukturerna i den globala ekonomin – kunskapsläge och forskningsbehov*. KSLA:S tidskrift 2003:8
- Johansson, H. & Kasperson, E. (2004) *En levande landsbygd – vad kan politik åstadkomma?* SLI Rapport 2004:3.
- Kåks, H., Westholm, E., 2006. *När långt borta blir nära*. Gidlunds förlag/Institutet för Framtidsstudier. Hedemora. Under utgivning.

- KSLA (2003) De glea strukturerna i den globala ekonomin – kunskapsläge och forskningsbehov. KSLA:S tidskrift 2003:8
- Larsson, L (2002) När EU kom till byn: LEADER II – ett sätt att styra landsbygdens utveckling. Geografiska regionstudier 50, Uppsala Universitet.
- Lindh, T, och Malmberg, B, (2000) 40-talisternas uttåg – en ESO-rapport om 2000-talets demografiska utmaningar. Ds 2000:13.
- Lindkvist, K B (2001) Local Industrial Development in Finnmark and Company Ownership. In: Baerenholt JO & Aarseather N. Transforming the Local. Coping Strategies and Regional Policies. Nord 2001:25. Nordic Council of Ministers. Copenhagen.
- Little, J. and Morris, C. (eds) (2004) Critical Perspectives in Rural Gender Studies. Ashgate.
- Lockie, S. (2002) 'The invisible mouth' : mobilizing 'the consumer' in food production-consumption networks. Sociologia Ruralis 42 (4) pp. 278–294
- Lowe, P., and Speakman, L., eds. 2006: The Ageing Countryside. The Growing Older Population of Rural England. London: Commission for Rural Communities & Age Concern England.
- Maskell P (ed) (2001) Innovation and learning for competitiveness and regional growth – a policy challenge. Nordregio Report 2001:4, Stockholm.
- Moseley, M., 2003. ed: Local partnerships for rural development - the European experience. Wallingford, Oxon, UK; Cambridge, MA : CABI Pub,
- Myrdal, J. 2001. Ds 2001:68, Den nya produktionen – det nya uppdraget. Jordbrukets framtid i ett historiskt perspektiv. Jordbruksdepartementet: Stockholm.
- Nygren, O and Persson, L O (2001) Det enkelriktade Sverige; TCO.
- Olsson, P & Folke, C (2001) Local ecological knowledge and institutional dynamics for ecosystem management: a study of crayfish management in the lake Racken watershed, Sweden. Ecosystems, 4: 85-104.
- Ostrom E 1990 Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action Cambridge University Press
- Ploeg, J. D. van der et al (2000) Sociologia Ruralis 40 (4) Rural Development: From Practices and Policies towards Theory, 391-408
- Putnam, R., 2000. Bowling alone: The collapse and revival of American Community. New York.
- Rantakyrö L (2000) Pajala-sisu och Gnosjöanda. Det sociala kapitalets betydelse för företagandet. Forskningsrapport 2001:3, Luleå Tekniska Universitet
- Ray, C. (2000) The EU LEADER programme: rural development laboratory. Sociologia Ruralis 40 (2) 163-172.
- Reiter, O., 2004. Landsbygdsutveckling genom rådslag. Rapport 04:2. Institutionen för landskapsplanering Alnarp. SLU.
- Sandström, E & Tivell, A (2004) Lokal naturresursförvaltning i Västerbottens län – En studie om förutsättningar och möjliga former. Remissutgåva 2004-04-02. Sveriges
- Shucksmith M, Thomson K & Roberts, D (2005) The CAP and the Regions: Territorial Impact of Common Agricultural Policy. Oxford University Press.
- Siebert, Rosemarie, Toogood, Mark & Knierim, Andrea (2006) Factors Affecting European Farmers' Participation in Biodiversity Policies. Sociologia Ruralis 46 (4), 318-340.
- SOU 2000/2001:04. Tillväxt och utveckling i hela landet
- SOU 2003:29 Mot en ny landsbygdsolitik.
- Stenbacka, Susanne, 2001. Landsbygdsboende i inflyttarnas perspektiv : intention och handling i lokalsamhället. Geografiska Regionstudier 42, Kulturgeografiska Institutionen Uppsala Universitet.
- Valve, H. (2003) Social Learning Potentials Provided by EU Rural development Programmes. Academic dissertation Acta universitatis Tamperensis 918. University of Tampere.

- Velde, H., N. Aarts and C. v. Woerkum (2002) Dealing with ambivalence: farmers and consumers perception of animal welfare in livestock breeding. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics* 15 (2) pp. 203–219
- Waldenström, C (2004) From Inland to Coast – the Municipalities across the Swedish North. In: Aarsæther, N (Ed) *Innovations in the Nordic Periphery*. Nordregio Report 2004:3, 121-168.
- Westholm, E (2003) *Leaving Rurality Behind? Re-orientation of spatial policies in Sweden*. Arbetsrapport 2003:12. Institutet för framtidsstudier. Stockholm.
- Westholm, E., 2003 *Leaving Rurality Behind? Re-orientation of spatial policies in Sweden*. Arbetsrapport 2003:12. Institutet för framtidsstudier. Stockholm.
- Westlund, H. 2001 (red) *Social ekonomi i Sverige*. Fritzes. Stockholm.
- Wiggering, H. and K. Helming eds (2003) *Sustainable development of multifunctional landscapes* (Berlin: Springer)
- Wilkinson, John (2006) Fish: A Global Value Chain Driven onto the Rocks. *Sociologia Ruralis* 46 (2), 139-153.

Tidigare arbetsrapporter:

- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2000:1- 2005:5**, se www.framtidsstudier.se.
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:7**
Bäckman, Olof, *Welfare States, Social Structure and the Dynamics of Poverty Rates. A comparative study of 16 countries, 1980-2000.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:8**
Nilsson, Anders & Felipe Estrada, *Den ojämlika utsattheten. Utsatthet för brott bland fattiga och rika 1984-2001.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:9**
Esser, Ingrid, *Continued Work or Retirement? Preferred Exit-age in Western European countries?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:10**
Abramsson, Marianne, *Befolkningsfrågan i press och politik, 1994-2004.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:11**
Duvander, Ann-Zofie, Ferrarini, Tommy & Sara Thalberg, *Swedish parental leave and gender equality. Achievements and reform challenges in a European perspective.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:12**
Jans, Ann-Christin, *Family relations, children and interregional mobility, 1970 to 2000.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:13**
Ström, Sara, *Childbearing and psycho-social work life conditions in Sweden 1991-2000.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:14**
Lundberg, Urban, *A Leap in the Dark. From a Large Actor to a Large Approach: The Joint Committee of the Nordic Social Democratic Labour Movement and the Crisis of the Nordic Model.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:15**
Lindh, Thomas, Malmberg, Bo & Joakim Palme, *Generations at War or Sustainable Social Policy in Aging Societies?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:16**
Gentile, Michael, *Population Geography Perspectives on the Central Asian Republics.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:17**
Malmberg, Bo, Lindh, Thomas & Max Halvarsson, *Productivity consequences of workforce ageing - Stagnation or a Horndal effect?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:18**
Olofsson, Jonas, *Stability or change in the Swedish Labour Market Regime?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:19**
Hong, Ying & Diana Corman, *Women's Return to Work after First Birth in Sweden during 1980-2000.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:20**
Lindh, Thomas & Bo Malmberg, *Demography and housing demand – What can we learn from residential construction data?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2005:21**
Amcoff, Jan, *Rural Population Growth in Sweden in the 1990s: Unexpected Reality of Spatial-Statistical Chimera*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:1**
Alm, Susanne, *Drivkrafter bakom klassresan –kvantitativa data i fallstudiebelysning*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:2**
Duvander, Ann-Zofie, *När är det dags för dagis? En studie om vid vilken ålder barn börjar förskola och föräldrars åsikt om detta*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:3**
Johansson, Mats, *Inkomst och ojämlikhet i Sverige 1951-2002*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:4**
Malmberg, Bo & Eva Andersson, *Health as a factor in regional economic development*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:5**
Estrada, Felipe & Anders Nilsson, *Segregation och utsatthet för egendomsbrott. - Betydelsen av bostadsområdets resurser och individuella riskfaktorer*

- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:6**
Amcoff, Jan & Erik Westholm, *Understanding rural change – demography as a key to the future*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:7**
Lundqvist, Torbjörn, *The Sustainable Society in Swedish Politics – Renewal and Continuity*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:8**
Lundqvist, Torbjörn, *Competition Policy and the Swedish Model.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:9**
de la Croix, David, Lindh, Thomas & Bo Malmberg, *Growth and Longevity from the Industrial Revolution to the Future of an Aging Society.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:10**
Kangas, Olli, Lundberg, Urban & Niels Ploug, *Three routes to a pension reform. Politics and institutions in reforming pensions in Denmark, Finland and Sweden.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:11**
Korpi, Martin, *Does Size of Local Labour Markets Affect Wage Inequality? A Rank-size Rule of Income Distribution*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:12**
Lindbom, Anders, *The Swedish Conservative Party and the Welfare State. Institutional Change and Adapting Preferences.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2006:13**
Enström Öst, Cecilia, *Bostadsbidrag och trångboddhet. Har 1997 års bostadsbidragsreform förbättrat bostadssituationen för barnen?*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:1**
Nahum, Ruth-Aida, *Child Health and Family Income. Physical and Psychosocial Health.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:2**
Nahum, Ruth-Aida, *Labour Supply Response to Spousal Sickness Absence.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:3**
Brännström, Lars, *Making their mark. Disentangling the Effects of Neighbourhood and School Environments on Educational Achievement.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:4**
Lindh, Thomas & Urban Lundberg, *Predicaments in the futures of aging democracies.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:5**
Ryan, Paul, *Has the youth labour market deteriorated in recent decades? Evidence from developed countries.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:6**
Baroni, Elisa, *Pension Systems and Pension Reform in an Aging Society. An Introduction to the Debate.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:7**
Amcoff, Jan, *Regionförstoring – idé, mätproblem och framtidsutsikter*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:8**
Johansson, Mats & Katarina Katz, *Wage differences between women and men in Sweden – the impact of skill mismatch*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:9**
Alm, Susanne, *Det effektiva samhället eller det goda livet? Svenska framtidsstudier om arbetsliv och fritid från 1970- till 1990-tal.*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:10**
Sevilla, Jaypee, *Age structure and productivity growth*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:11**
Sevilla, Jaypee, *Fertility and relative cohort size*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:12**
Steedman, Hilary, *Adapting to Globalised Product and Labour Markets*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:13**
Bäckman, Olof & Anders Nilsson, *Childhood Poverty and Labour Market Exclusion*
- **Arbetsrapport/Institutet för Framtidsstudier; 2007:14**
Dahlgren, Göran & Margaret Whitehead, *Policies and strategies to promote social equity in health*